

УДК 351.712.2.033.2

В. І. Любімов,
к. е. н., Чернігівський державний технологічний університет

СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ

Виділено міжнародні акти (багатонаціональні, регіональні, двосторонні), що регулюють іноземне інвестування. Проаналізовано зміст основних елементів державного регулювання іноземних інвестицій.

International acts (multinational, regional, bilateral) which regulate the foreign investing are selected. Maintenance of basic elements of the state adjusting of foreign investments is analysed.

Ключові слова: державне регулювання, економічна безпека, іноземні інвестиції, напрями, національний інтерес, умови.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку світового господарства однією з найактуальніших проблем для країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються, є залучення та ефективне використання іноземних інвестицій. Успішне вирішення цього завдання залежить, насамперед, від вираженої державної політики у сфері регулювання іноземного інвестування.

Наявність як позитивних, так і можливих негативних наслідків від функціонування прямих іноземних інвестицій у країнах-реципієнтах свідчить про важливість ролі держави у регулюванні інвестиційних процесів у національній економіці. Крім того, жорстка конкуренція на світовому ринку прямих іноземних інвестицій між країнами-реципієнтами вимагає від уряду країн виробляти правові підстави для належного функціонування іноземного капіталу всередині країни, звичайно, з огляду на міжнародні тенденції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження різноманітних аспектів сфери прямого іноземного інвестування знайшло відображення у працях провідних українських учених, зокрема О. Барановського, І. Бланка, Л. Борщ, В. Волошина, О. Гаврилюка, П. Гайдуцького, В. Гейця, Б. Губського, Б. Данилишина, М. Денисенка, В. Загорського, С. Захаріна, Г. Захарчин, В. Кузнєцова, Д. Лук'яненко, А. Мерзляка,

В. Осецького, А. Пересади, А. Поручника, С. Реверчука, О. Рогача, А. Румянцева, А. Степаненка, Н. Свірідової, А. Сухорукова, І. Ткачук, М. Туріянської, В. Федоренка, А. Філіпенка, М. Чумаченка, Л. Шинкарук та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— виділити міжнародні акти (багатонаціональних, регіональних, двосторонніх), що регулюють іноземне інвестування;

— проаналізувати зміст основних елементів державного регулювання іноземних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стратегічні інтереси держави повинні бути спрямовані на нівелювання негативних наслідків залучення іноземних інвестицій, а головне — на активізацію позитивних процесів відповідно до цілей й задач державної інвестиційної політики у країні-реципієнті.

Створюючи сприятливі умови для вкладання іноземного капіталу відповідним правовим забезпеченням, практично в усіх країнах світу процес залучення іноземних інвестицій в тій чи іншій формі регламентується: їхній приплив заохочують в одні галузі виробництва і обмежують в інші. Вочевидь, що для кожної з країн-донорів, які є основними імпортерами капіталів у економіку країни-отримувача, держава повинна напрацьовувати та проводити цілеспрямовану політику щодо залучення іноземних інвестицій, яка має базуватися на принципах

загальнодержавних пріоритетів щодо іноземного інвестування та на концептуальному визначенні галузей економіки, їх провідних підприємств, набуття контролю над якими з боку іноземного капіталу загрожуватиме економічній безпеці державі [5, с. 27].

Стратегічна інвестиційна політика розглядається як найважливіша складова загальної економічної політики, яку проводить держава. Державна політика включає регулювання умов інвестиційної діяльності, яке здійснюють органи виконавчої влади країни в цілому і окремі суб'єкти відповідно до чинного законодавства.

Державне регулювання іноземного інвестування має ґрунтуватися на принципах взаємної відповідальності іноземного інвестора і держави: дотримання основних прав і свобод іноземних інвесторів; юридичної відповідальності іноземних інвесторів за порушення закону або міжнародних договорів; заохочення іноземних інвесторів, які спрямовують інвестиційні ресурси у програми (проекти), визначені державою як пріоритетні; удосконалення законодавства щодо іноземних інвестицій [3, с.64].

Заходи державної політики у сфері іноземного інвестування мають бути синхронізованими із масштабами й напрямками ринкової трансформації. Треба враховувати сукупність зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних та суб'єктивних факторів, що можливо тільки за наявності дієвої системи державного регулювання, а також відповідного фундаментального й науково-методичного забезпечення.

Об'єкти державного регулювання іноземного інвестування — це перелік питань (проблем), що регулюються апаратом держави у процесі формування й реалізації політики в галузі іноземного інвестування. Це, зокрема, визначення іноземного інвестора, видів і форм іноземних інвестицій, участь у власності, антимонопольні заходи, трансферт прибутку іноземного інвестора, вимоги щодо результатів діяльності іноземного інвестора, система інвестиційних пільг та обмежень, проведення державної експертизи інвестиційних програм, гарантії щодо прав іноземного інвестора.

Діяльність іноземного інвестора, як правило, регулюється національним законодавством країни, що приймає. Можна також виділити кілька міжнародних актів (багатонаціональних, регіональних, двосторонніх), що регулюють іноземне інвестування:

До міжнародних актів (багатонаціональних та регіональних), що регулюють іноземне інвестування, належать:

- Звід принципів і правил з обмеження ділової практики ЮНКТАД;
- Міжнародний кодекс поведінки при передачі технологій ЮНКТАД;
- Кодекс поведінки ТНК ООН;
- Андський пакт;
- Принципи дій ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку ЄС);
- Декларація про міжнародні капіталовкладення та багатонаціональні підприємства ОЕСР;
- Конвенція із регулювання інвестиційних суперечок між державами та громадянами інших країн.

Розв'язання суперечок здійснюється наднаціональною структурою — Міжнародним центром урегулюван-

ня інвестиційних суперечок, створеним у 1965 р. [6, С.133].

Міжнародними дво- та багатосторонніми угодами, як правило, регулюються такі питання інвестування, як визначення інвестицій та інвесторів, умови ввезення прямих іноземних інвестицій, заохочення інвестицій, загальні норми режиму, переказ платежів, вимоги стосовно результатів господарської діяльності, позбавлення інвестора прав власності, вирішення суперечок, норми поведінки корпорацій.

Окремі країни, які не підписали дво- або багатосторонніх угод, можуть ухвалювати спеціальні нормативно-правові акти, спрямовані на захист іноземних інвестицій. У такому разі держава бере на себе зобов'язання щодо охорони прав та інтересів іноземних інвесторів у односторонньому порядку. Передбачається, що дія такого нормативно-правового акта поширюється на всіх іноземних інвесторів.

У розвинених країнах діє принцип, за яким для іноземних інвесторів створюється національний режим господарської діяльності. Декларацією про міжнародні капіталовкладення та багатонаціональні підприємства, що ухвалена у 1976 р., Організація економічного співробітництва та розвитку рекомендує країнам-членам ОЕСР надавати підприємствам з іноземними інвестиціями режим відповідно до законодавства країни-одержувача, а також урахувати норми міжнародного права і міжнародних договорів. Цей режим має бути не менш сприятливим, ніж той, який створює держава для національних економічних суб'єктів [6, с. 134].

Система державних гарантій прав та інтересів іноземних інвесторів ґрунтується на трьох рівнях:

а) на рівні законодавства країн-одержувачів, де гарантується недоторканість власності. Обумовлюється тим, що конфіскація майна або інших активів проводиться на підставі рішення суду і тільки за обставин, прямо визначених законом;

б) на багатосторонньому рівні. Наприклад, до Конвенції із регулювання інвестиційних суперечок між державами та громадянами інших країн, що була підготовлена Всесвітнім банком у 1966 р., вже приєдналося близько ста країн. У разі виникнення суперечок між державою, що приймає, та іноземним інвестором, останній може звертатися по захист не до держави, з якої походять інвестиції, а до Міжнародного центру з регулювання інвестиційних суперечок при Всесвітньому банку у Вашингтоні;

в) на двосторонньому рівні, переважно за допомогою укладення між країнами угод про заохочення та захист інвестицій.

Можливі такі види гарантій, що надаються іноземним інвесторам:

- гарантії від змін у законодавстві;
- гарантії від націоналізації;
- гарантії в разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу платежів у іноземній валюті;
- забезпечення сум, отриманих при виконанні договірних зобов'язань;
- забезпечення сум, отриманих у зв'язку з ліквідацією або продажем підприємства; компенсації при націоналізації тощо [6, с. 134].

Варто також підкреслити, що, незважаючи на те, що сьогодні інвестиційні режими стали більш відкритими, очікувати того, що вони залишатимуться такими самими у наступних десятиріччях, було б помилкою, оскільки наявність обмежень у сфері прямого іноземного інвестування є потенційним джерелом економічних та політичних непорозумінь між окремими державами, фірмами, фірмами та державами. Звідси й створення більш комплексної, гнучкої та ефективної системи наднаціонального регулювання ПІІ видається важливим на теперішньому етапі розвитку світової співдружності, адже зможе згодом гарантувати використання визначеного набору стандартів по відношенню до транснаціонального бізнесу і стримувати, таким чином, можливі негативні наслідки, що з'являються через зловживання державою чи фірмою своєю силою.

Політика державного регулювання іноземними інвестиціями в сучасних умовах має здійснюватися з урахуванням національних інтересів. Її складові — це цілеспрямоване законодавство, підпорядковане ідеї залучення іноземних інвестицій у пріоритетні види економічної діяльності, створення інфраструктури, що забезпечить сталий розвиток і належні доходи, запобігання імпорту промислових товарів, формування суспільної підприємницької ідеології, протекціонізм [1, с. 33]. Отже, держава має різні елементи політики для того, щоб сприяти залученню іноземного капіталу.

Напрямок регулювання цих елементів залежить від економічної ситуації, рівня розвитку економіки, фінансової бази держави, характеру та масштабів втручання і багатьох інших чинників. Країни, що розвиваються в умовах дії кризових явищ, потребують активного державного втручання, причому адміністративні методи регулювання застосовуються досить часто [2, с. 59].

Зупиняючись на характеристиці основних елементів державного регулювання іноземних інвестицій, насамперед, слід відзначити, що вони тісно пов'язані між собою.

Законодавча база є найважливішим напрямом державного регулювання іноземних інвестицій. Переважна більшість заходів державного регулювання впроваджується за допомогою правових форм. Тому вдосконалення системи та принципів правового регулювання іноземного інвестування є вирішальним чинником поживлення надходжень капіталу нерезидентів.

Світовий досвід підтверджує, що в усіх країнах із перехідними економіками приймаються законодавчі та нормативні акти, які регулюють діяльність іноземних інвесторів. Інколи відповідні правові приписи зустрічаються навіть у конституціях. Це пояснюється тим, що приймаючі країни з малопривабливим інвестиційним середовищем змушені вводити для нерезидента пільги та переваги, щоб таким чином компенсувати підвищений ризик господарювання для цих суб'єктів [4, с. 43]. В умовах конкуренції боротьби на інвестиційному ринку різні країни змушені постійно посилювати дію факторів, які мотивують нерезидента щодо вкладення коштів.

У країнах з розвинутою економікою сформована економічна і політична ситуація забезпечує достатній захист іноземного капіталу й інвестицій і без спеціаль-

ного законодавства. Чітка законодавча база в цих країнах гарантує відсутність дискримінації іноземних компаній: волю утворення нових компаній (реєстраційні процедури, гарантія прав власності), одержання прибутку (сформована система оподаткування, рівні спонукальні механізми для усіх), врегулювання конфліктів (прозоре трудове законодавство, арбітраж, антимонопольні правила). Наявність такого законодавства привело до збільшення потоків прямих іноземних інвестицій. У країнах з ринковою економікою, що розвивається, інвестиційне законодавство менш розроблене і сприятливе, що привело до створення спеціальних законів, що гарантують захист іноземним інвесторам.

Отже, одним із найважливіших факторів, що сприяє припливові іноземних інвестицій у країну, є наявність ефективного, стабільного законодавства щодо іноземних інвестицій та зовнішньоекономічної діяльності.

Заходи державного регулювання за допомогою грошово-кредитної політики (емісія грошей, зміна облікової ставки, зміна обсягів обов'язкових резервів тощо), як правило, застосовуються не спеціально до іноземних інвесторів, а до всіх економічних суб'єктів. На великі іноземні компанії, що займаються виробництвом, ці заходи суттєво не впливають. Але слід зазначити, що іноземні інвестори розглядають практику застосування грошово-кредитних методів як показник державних пріоритетів у сфері економіки, а також для макроекономічного аналізу.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи зміст основних елементів державного регулювання іноземних інвестицій, можна зробити висновки, що їх вплив на економіку країни в кожному окремому випадку є різним.

Отже, за таких обставин перед Україною постають принципово важливі цілі реалізації заходів, спрямованих на покращення інвестиційного середовища та вдосконалення механізму залучення іноземних інвестицій в економічну систему країни.

Література:

1. Денисенко М.П., Гречан А.П. Інвестиційний клімат України та напрями його подальшого покращення // Проблеми науки. — 2005. — № 12. — С. 32—39.
2. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави в нестабільних ринкових економічних системах: монографія / Жаліло Я.А. — К.: НІСД, 1998. — Вип. — 6 142 с. — Сер. "Економічні стратегії".
3. Захарін С.В. Механізм державного регулювання іноземного інвестування / Інститут економ. НАН України / Захарін С.В. — К., 2003. — 162 с.
4. Інвестування української економіки: монографія / За ред. А.І. Сухорукова. — К.: Нац. інститут проблем міжнародної безпеки, 2005. — 440 с.
5. Катан Л.І. Фінансові аспекти іноземного інвестування // Економіка и управление. — 2006. — № 2—3. — С. 26—29.
6. Козаченко Г.В. Управління інвестиціями на підприємстві / Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М. — К.: Лібра, 2004. — 368 с.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2010 р.